

Скулми Є.Д.,

здобувач Національної академії

Служби безпеки України

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА СИСТЕМА ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Державна політика протидії організованій злочинності базується на системі принципів та основоположних цінностей, що визначають задачі та напрямки діяльності всіх гілок державної влади і правоохоронних органів в даній сфері.

Організована злочинність досить істотно впливає на всі сфери суспільного життя, вона є реальною силою, яка загрожує безпеці суспільства і держави, оскільки не тільки дестабілізує різні інститути громадського життя, але й намагається взяти на себе функції державного управління або впливати на прийняття рішень органами державної влади у вигідній для себе площині. Однак, у науковому плані ще недостатньо досліджені найважливіші аспекти локалізації цього впливу. Науковий підхід до розуміння феномену злочинності та розробки системи заходів адекватного реагування передбачає необхідність широкого застосування набутих знань при напрацюванні найважливіших законів, концепцій, програм, що визначають державну політику в даній галузі.

Процес вироблення єдиної термінології щодо реакції держави та суспільства на організовану злочинність ще не завершився, тому, навіть в науковій літературі, часто вживаються як рівнозначні, наступні терміни: “попередження”, “боротьба”, “соціальний контроль”, “управління”, “протидія” [1, с.135 – 191; 2, с. 21-46].

На нашу думку, термін “попередження” є досить вдалим, але він не може в повній мірі стосуватися процесу масового відтворення злочинів, оскільки будь-яке суспільство саме породжує злочинність.

Термін “боротьба” охоплює лише одну із сторін реакції суспільства на злочинність – репресивну. “Соціальний контроль” та “контроль злочинності” є близькими до терміну “управління злочинністю” [3, с.101-112; 4; 5, с.12-13], саме вони відображають діяльність держави і суспільства не тільки до осіб, що скоюють злочини, але й самої злочинності, що є невід’ємним атрибутом суспільних відносин. Загальноприйнятим в криминології є визначення контролю за злочинністю як суспільного механізму, що стимулює дотримання норм права в поведінці громадян, послаблення причин скоєння злочинів, зменшення небезпеки злочинності. В різних державах контроль за злочинністю досить істотно відрізняється за ефективністю та засобами його здійснення. Так, проведені криминологічні дослідження свідчать, що найбільш низький рівень злочинності був характерним для країн, які, незважаючи на значні відмінності в соціально-політичному, економічному розвитку та рівні життя населення, мали один спільний фактор – виважену систему суспільного контролю (Швейцарія, Болгарія, Саудівська Аравія, Алжир, Японія, Непал, Коста-Ріка) [6, с.160].

Якщо розглядати злочинність із точки зору її нелегітимного характеру, то вона виступає негативним соціальним явищем, яке має на меті всіляко перешкоджати позитивному управлінському впливу державних структур на суспільство. Разом з тим, вона є невід’ємною частиною цього суспільства, тому, ми вважаємо, що найбільш прийнятним для визначення реакції держави на організовану злочинність повинен стати термін “протидія”. Підтвердженням цієї тези може слугувати вислів Е.Феррі, який вважав, що “...сили природи не можна подолати інакше, ніж протиставивши їм інші сили природи, протилежні чи відмінні від них. Ось чому криміналіст-соціолог, відкинувши безплідну ілюзію, що злочин народжується із фатуму

індивідуальної вільної думки, насамперед, старається визначити напрям і інтенсивність сил, які продукують злочин, щоб потім протиставити їм інші суспільні сили, що охороняють право, підтримують законну діяльність і чесну працю” [7, с.174].

Більшість вчених-кримінологів вважає, що при нормальному стані суспільства, тобто без його кардинальної перебудови і реформ, воно, в основному, справляється з протидією злочинного світу шляхом застосування виконавчими і судовими органами правових норм, які слідує за їх порушенням. Внаслідок різкої зміни суспільно-політичних і економічних відносин, на початковій стадії розвитку нашої незалежної держави, відбулося об’єктивне послаблення основної частини державних механізмів, які регулювали ці відносини, що зумовило розпад основних нормативних систем країни і, як наслідок, зростання організованої злочинності та її тиску на всі політичні і суспільні інститути держави. Намагання владних інституцій, вслід за політичною і економічною, здійснити правову реформу, яка відповідала б новим реаліям, до відчутних результатів не призвели.

Як свідчить світовий досвід, держава має значні переваги в боротьбі з організованою злочинністю і завжди, при наявності політичної волі, виходила переможцем у подоланні криміналізації суспільних відносин. Так, суспільство принципово завжди є сильнішим злочинного співтовариства і лише недостатня організація суспільства дозволяє кримінальним структурам вільно почуватися в ньому, безумовна підтримка основної частини населення завжди є і буде на боці тих, хто веде непримириму боротьбу зі злочинністю, матеріальні і духовні ресурси держави незрівнянно вищі можливостей кримінального співтовариства. Тому, протидія організованій злочинності повинна носити характер загальнодержавної політики і передбачати систему заходів політичного, економічного, правового, адміністративного, пропагандистського і спеціального характеру, що мають одну стратегію і націлені на досягнення єдиних цілей і задач.

Виходячи з викладеного вище, необхідно, на основі аналізу соціальних відхилень, завдяки яким сформувався стійкий механізм організованої злочинності, виявити тенденції, які могли б стати антиподом криміналу. Для ефективної протидії організованій злочинності необхідно значно зміцнити механізм державної системи руйнівного впливу на злочинність та створити соціальні механізми, які дозволять нейтралізувати переваги організованої злочинності, її невразливість, пріоритет темпів кримінальної еволюції над темпами еволюції державних антикримінальних структур. Необхідно застосування комплексного підходу, який поєднав би в собі політичну волю керівництва держави, концентрацію цілеспрямованих дій законодавчих та виконавчих органів державної влади всіх рівнів, правоохоронних і інших зацікавлених органів, направлених на піджив основ функціонування злочинних організацій та оперативну розробку лідерів кримінальних формувань.

Так, Закон України “ Про основи національної безпеки України “, серед основних напрямів державної політики з питань національної безпеки, що стосуються протидії злочинності, визначає наступні:

– реформування правоохоронної системи з метою підвищення ефективності її діяльності на основі оптимізації структури, підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів, покращання їх фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення;

– зосередження ресурсів і посилення координації діяльності правоохоронних, розвідувальних і контррозвідувальних органів України для боротьби з організованою злочинністю та наркобізнесом;

– участь України в міжнародному співробітництві у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, тероризмом, наркобізнесом, нелегальною міграцією [8].

Загальнодержавні заходи політичного характеру по протидії організованій злочинності повинні бути направлені на створення умов, які перешкоджали б проникненню кримінальних елементів та їх ставлеників до органів законодавчої і виконавчої влади, різкому зменшенню їх впливу на діяльність основних інститутів нашої держави. Особливо актуальною ця проблема виступає на місцевому рівні законодавчої і виконавчої влади, оскільки частина чиновників “приватизувала” функції державних органів і стала використовувати надані їй права не тільки для задоволення своїх корисливих цілей, але й інтересів кримінальних структур, від яких вони знаходяться у залежності. Тому, необхідно створити умови, які забезпечать більшу прозорість і підконтрольність органів законодавчої та виконавчої влади, для чого потрібне законодавче забезпечення інформаційної прозорості процесу прийняття рішень, використання бюджетних коштів, в тому числі через доступ засобів масової інформації до визначеного переліку фінансових документів.

Основною вимогою, якій повинна відповідати державна політика протидії організованій злочинності, повинна бути її соціально-економічна обґрунтованість. Стратегія, організація і тактика повинні відповідати суспільним вимогам і можливостям. Необхідно відмовитися від рецидивів надмірної ідеології заходів боротьби зі злочинністю, антикримінального популізму. Наголос повинен робитися на реалістичність, максимально можливу ресурсну забезпеченість кримінальної політики, національні традиції та історичний досвід розвитку нашої держави. Організаційні заходи повинні бути направлені на вирішення завдань по мобілізації всіх наявних державних та суспільних ресурсів з метою протидії організованій злочинності. Відповідальність за їх виконання повинні нести не тільки керівники правоохоронних органів, але й особисто голови місцевих адміністрацій.

На сьогодні, на жаль, недостатня увага приділяється участі міністерств та відомств, які повинні були б надавати правоохоронним органам необхідне сприяння у відповідності до діючого законодавства [9; 10]. Ситуація ускладнюється тим, що значні прогалини в організації державного управління призводять до деградації всієї системи, що досить часто спричиняє лише імітацію боротьби з організованою злочинністю. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що причини зростання корумпованості державних службовців у більшості країн є однаковими – низький рівень соціальної захищеності і заробітної плати ставить чиновника перед дилемою: бути чесним і бідним, чи навпаки – нечесним і багатим. Зазвичай, більшість обирає останнє. Тому, нейтралізувати хабарництво можна лише шляхом поєднання відбору людей високої моральної чистоти з відповідним стимулюванням добросовісної служби.

Відповідальність за забезпечення інтересів суспільства і держави в сфері суспільної діяльності, регулювання якої віднесено до компетенції даного міністерства (відомства), слід покладати, насамперед, на саме це міністерство (відомство). Вони ж повинні виступати організаторами попереджувально-профілактичної роботи, направленої на запобігання нанесенню збитків державі від діяльності організованих злочинних організацій, особливо в стратегічних галузях економіки.

Основоположним постулатом державної політики протидії організованій злочинності повинен стати принцип адекватного правового регулювання на кожний вид злочину. В законодавстві повинна бути забезпечена, з одного боку, розумна достатність і реальна виконуваність заходів державного примусу, з іншого – усунуті кримінально-правові заборони. З урахуванням інтеграції України до світового співтовариства, особливою значення набуває принцип відповідності національного законодавства і заходів впливу на злочинність міжнародно-правовим актам.

Кримінальна політика держави повинна носити наступальний характер і здійснюватися з урахуванням гостроти ситуації, в режимі більш жорсткого протистояння злочинності, ніж це відбувається в країнах з більш розвиненою ринковою економікою, демократією та високим рівнем правової культури населення.

Так, наприклад, більшість громадян країн Західної Європи, вже зрозуміли, що їх безпека і добробут багато в чому залежать від них самих. Це сприяло розвитку суспільної ініціативи: люди почали об'єднуватися для взаємної підтримки в протидії злочинності. У Великобританії на добровільній основі на допомогу правоохоронним органам залучаються її громадяни. У відповідності до планів уряду, чисельність підрозділів "добровільної стражі" повинна досягти 5 мільйонів чоловік. В Австрії, Бельгії, Ірландії, Італії і Швейцарії функціонують спеціальні комісії з координації поліцейських і адміністративних заходів, направлених на попередження злочинності. В Данії, Франції, Нідерландах, Швеції, Німеччині виникли громадські ради по протидії злочинності. До завдань цих рад входить уточнення характеристик злочинності за рахунок виявлення латентного криміналу і викриття її характеру, - виділяючи саме ті фактори, на які можна ефективно впливати на місцевому рівні [11, с.217-218].

Тому, важливою умовою ефективності системи державного управління протидії організованій злочинності є політика держави, направлена на оздоровлення суспільства, підвищення його духовності, культури, соціальної захищеності громадян. Враховуючи постійне збільшення у злочинних угруповань неконтрольованих матеріальних ресурсів, які у подальшому дозволяють уникати кримінальної відповідальності за скоєні правопорушення, необхідно більш активно проводити підірив їх економічної основи. Важливо, щоб дана робота проводилася не епізодично, а мала системний характер і враховувалася не тільки в показниках оперативно – службової діяльності правоохоронних органів, а також стала пріоритетною, в межах їх компетенції, для інших державних контролюючих органів.

Успішна реалізація заходів протидії організованій злочинності неможлива без відповідного ідеологічного забезпечення. Йдеться, насамперед, про створення антикримінальної системи поглядів і ідей, яка здатна позитивно впливати на менталітет громадян, діяльність партій і громадських організацій, суб'єктів політики і влади, сприяти формуванню в суспільстві стійкого неприйняття кримінальної псевдокультури. Життєві сили суспільства повинні бути направлені на захист основних суспільних цінностей (громадянських, патріотичних, сімейних тощо), а не на їх руйнування. Так, в останніх кримінологічних дослідженнях все більший наголос робиться на вивчення механізму прихильності правилам, а не відхилення від них [6, с.161], тобто вивчаються не стільки причини правопорушень, стільки причини утримання від їх скоєння. Згідно результатів емпіричних досліджень Т.Хірші, чий погляд помітно вплинули на розвиток наукової думки в 70-90-х роках минулого століття, виконанню соціальних норм сприяють чотири види суспільних зв'язків: прихильність, зобов'язання, участь і віра [12].

Відносини прихильності і, насамперед, любов у сім'ї виступають головними факторами, які стримують від кримінальної діяльності. А Ф.Фільзер обґрунтовує тезу про те, що соціальна політика може вийти на шлях реального зменшення злочинності при умові, що вона буде орієнтуватися на підтримання традиційних духовних і гуманістичних цінностей, підтримуючи їх розвиток у населення на протигагу сумнівним цінностям, які включають багатство і владу. Цей шлях означає "етично пов'язаний розвиток особи і суспільства як процес впливу одного на інше" [13, с.170-171].

Не менш важливим видається необхідність залучення до протидії організованій злочинності інститутів громадянського суспільства, для чого, на нашу думку, необхідно ввести в практику регулярне проведення загальнонаціональних та регіональних форумів, присвячених обговоренню загальних проблем боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також всіляку підтримку практики суспільного моніторингу за виконанням політиками своїх передвиборних зобов'язань в антикримінальній сфері.

Принципи державної політики протидії злочинності, які закріплені в праві, є єдиними і обов'язковими для всіх гілок влади. Безумовне їх дотримання покликане забезпечити узгодженість у діяльності всіх державних органів. Порухення принципів державної політики, від кого воно б не виходило, повинне мати відповідні наслідки у вигляді персональної відповідальності посадових осіб, з вини яких воно було допущене. У зв'язку з чим важливо забезпечити пряму регулюючу дію принципів державної політики протидії організованій злочинності шляхом їх закріплення в законодавчих та інших правових актах.

Література

1. Бова А.А. *Організована злочинність: спроба структурно-функціонального аналізу // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Міжвідомчий науковий збірник. – Т. 22. – К., 2001.*
2. *Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей). – Харків, 1999.*
3. Корнієнко М.В. *Особливості розвитку і сучасний стан організованої злочинності в Україні // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Міжвідомчий науковий збірник. – Т.22. –К., 2001.*
4. Graham J., Bennet T. *Crime Prevention Strategies in Europe and North America. Helsinki. 1995. P.VIII.*
5. Шестаков Д.А. *Об управлении преступностью // Проблемы совершенствования использования уголовных наказаний / Под ред. А.И. Васильева. Рязань – Рязанская ВШ МВД, 1992.*
6. Adler F., Laufer W. *Criminology. Second edition, New York, 1995. P.160-168.*
7. Ферри Э. *Уголовная социология. М., 1908.*
8. *Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV.*
9. *Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовтня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст.266.*
10. *Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст.358.*
11. Инишаков С.М. *Зарубежная криминология. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 383с.*
12. Hirschi T. *Causes of Delinquency. Berkeley, University of California Press, 1969.*
13. Filser F. *Die kriminalitatvermindernde Perspektive der Menschheitwerte: Progressive Kriminalsoziologie. Praffenweiler: Centaurus Verl. Ges., 1996. – S.170-171.*

